

דְּתִשְׁבֹּעַ

בס"ד

פרשת צו, תשע"ז, מספר 1215

אַחֲזֹר וְקָדַם צִרְתָּנִי – תְּקוּלוֹת יָאֲנוֹס בְּשִׁיר הַשִּׁירִים וּבַסְּפָרִים אַחֲרֵים מִנְחָם אֲדֹלָר

בעקבות פירוש אבן עזרא על אתר ("בהפְּרַת תְּקוּת הַחוּט או תְּקוּה מִמֶּשׁ"), הַבְּחִין יִלִּין כִּי הַמִּלָּה "תְּקוּה" מִתְּפַרֶשֶׁת כִּי "חוּט" עַל-פִּי הַמִּשְׁפָּט הָרֵאשׁוֹן, הַמְדַמָּה אֶת יָמֵי אִיּוֹב לֵארוּגָה⁴ - כִּפִּי שְׁמֻצוּי בִּיהוּשֻׁעַ (ב:יח): "אֶת תְּקוּת חוּט הַשָּׁנִי"⁵ - וּבִמּוֹבֵן "תּוֹחֶלֶת" (hope) עַל-פִּי הַמִּשְׁפָּט הַשְּׁלִישִׁי וְהַרְבִּיעִי, הַעוֹסְקִים בַּחוּסֵר הַתּוֹחֶלֶת לִימֵים טוֹבִים.

לְמָה שְׁמַתָּנִי לְמַפְגֵּעַ לָךְ
וְאֶהְיֶה עָלֶי לְמִשָּׂא
וּמָה לֹא תִשָּׂא פִשְׁעֵי

וְתַעֲבִיר אֶת עוֹנֵי (אִיּוֹב ז:כ-כא).

יִלִּין מִצִּיִּין כִּי "תִּשָּׂא פִשְׁעֵי" מִתְּפַרֶשֶׁת עַל-פִּי הַמִּשְׁפָּט הָאַחֲרוֹן - "וְתַעֲבִיר אֶת עוֹנֵי" - כְּסִלְיָהּ, הַסֵּרֶת הָעוֹוֹן, בַּעוֹד שֶׁהַמִּשְׁפָּט הַשֵּׁנִי - "וְאֶהְיֶה עָלֶיךָ לְמִשָּׂא" - מִזְמַן קְרִיאָה שֶׁל נְשִׂיאת מִשָּׂא הָעוֹוֹן, "וּכְאִילוֹ אִמַּר: אַתָּה גִרַמְתָּ כִּי אֶהְיֶה אֲנִי לְמִשָּׂא עָלֶיךָ, וְלִמָּה אִיפּוֹא לֹא תִשָּׂא אֶת פִּשְׁעֵי גַם כֵּן?" (יִלִּין, שֵׁם, עִמ' 15).

אִם הַתְּרַחֲצֶתִי [בְּמוֹ כ'] בְּמֵי שְׁלֵג
וְהַזְכּוֹתִי בְּבָר כְּפִי
אִז בְּשַׁחַת תִּטְבְּלֵנִי (אִיּוֹב ט:ל).

יִלִּין קִרָּא אֶת "בָּר" ע"פ הַמִּשְׁפָּט הָרֵאשׁוֹן, הַעוֹסֵק בְּרַחֲצָה, כְּחוֹמֵר מַחְטָא, בּוֹרִית, וְלֹאֹר הַמִּשְׁפָּט הַשְּׁלִישִׁי, הַמִּתְאַר טְבִילָה בְּשַׁחַת, כְּבוֹר (מִים).

אַמְצֵעִי סְפָרוֹתֵי זֶה כּוֹנֵה "תְּקוּלוֹת יָאֲנוֹס" (Janus Parallelism) – עַל שֵׁם אֵל הַשְּׁעָרִים הָרוֹמִי בַעַל שְׁנֵי הַפְּרָצוּפִים; הָאֶחָד פּוֹנֵה אַחֲרָה אֶל עֵבֶר הָעֵבֶר, וְהַשֵּׁנִי פָּנִי קְדִימָה נּוֹכַח הָעֵתִיד. בְּמִשְׁךְ הַשְּׁנַיִם נַחֲשָׁפוּ עֲשָׂרוֹת תְּקוּלוֹת שְׂכָאֵלָה בַּסְּפָרִי הַמְקָרָא הַשּׁוֹנִים.⁶

⁴ מִתְקָשֶׁר בְּאוֹפֵן מִפְתִּיעַ ל"חוּט הַגּוֹרֵל", קִצְבַת הַחַיִּים בְּמִיתוֹלוֹגִיָה הַיּוֹוִנִית. "כִּי בְּמִשָּׁל הַקְּדֻמוֹנִי נִמְשָׁלוּ חַיֵּי הָאֲנוֹשׁ לְתַקּוּת חוּטֵי הָאֲרִיגָה, וַיֹּאמֶר שְׁחִיּוֹ כָּלִים וּנְפִסְדִים בְּהַפְּסֵק חוּט הַחַיִּים" (חֲקָר שְׂדֵי, פִּירוּשׁ עַל אִיּוֹב לְשִׁמוּאֵל זִינוּוִיל שְׁטֵעֵרֶנְבֵּרְג).

⁵ רְאוּ גַם הַהֲקָשֶׁר לְקוּרֵי הָעֵכָבִישׁ בְּאִיּוֹב (ח:יג-יד): "וְתַקּוּת חֲנָף תֵּאבֹד (יד) אֲשֶׁר יִקּוּט כְּסָלוֹ וְגִית עֲכָבִישׁ מִבְּטָחוֹ" (נוֹגֵל, לְהֵלֶן, עִמ' 52).

⁶ לְסִקְרָה מְקִיפָה, רְאוּ עֲבוּדוֹתָ שֶׁל נוֹגֵל עַל אִיּוֹב: S.B. Noegel, *Janus Parallelism in the Book of Job*, Sheffield Academic Press, 1996.

"מְקָרָא נִדְרַשׁ לִפְנֵי וְלֵאחֲרָיו"
(בְּבַלִּי זְבַחִים כֹּד ע"ב)

בִּימֵים אֵלוֹ אֲנוּ מִצִּיִּינִים אֶת בּוֹא הָאֲבִיב, בְּבִרְכָה עַל הָאִילָנוֹת הַמְּלַבְּבִים וּבְקִרְיַאת שִׁיר הַשִּׁירִים.

הַנְּצָנִים נִרְאוּ בְּאַרְץ
עַת הַזְּמִיר הַגִּיעַ

וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצָנוּ (שִׁיה"ש ב:יב).

לִפְנֵי כְּאַרְבַּעִים שָׁנָה עִמַּד כּוֹרֵשׁ גּוֹרְדוֹן עַל אֲמֻצְעֵי סְפָרוֹתֵי, מַעִין "מִשְׁחָק מִיָּלִים", הַמִּשְׁוֹקַע בְּפִסּוֹק זֶה: הַמִּלָּה "זְמִיר" מִתְּפַרֶשֶׁת בְּאוֹפֵן אֶחָד עַל-פִּי הַהֲקָשֶׁר לְמִשְׁפָּט שְׁלִפְנֵיהּ, וּבְאוֹפֵן אַחֵר עַל-פִּי הַהֲקָשֶׁר לְמִשְׁפָּט שְׁלֵאחֲרֵיהּ. עַל-פִּי הַמִּשְׁפָּט הָרֵאשׁוֹן "הַנְּצָנִים נִרְאוּ בְּאַרְץ", הַעוֹסֵק בְּלִבּוֹב וּבְצִמְיָחָה הַמְּבִשְׂרִים אֶת בּוֹא הָאֲבִיב, מוֹבִנֶת הַמִּלָּה "זְמִיר" כְּגִיזוּם - זְמִירַת עֲנָפֵי הַגֶּפֶן עִם תְּחִילַת עוֹנַת הַלְּבָלוֹב. וְאִילוֹ עַל-פִּי הַמִּשְׁפָּט הַשֵּׁנִי "וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצָנוּ", הַעוֹסֵק בְּשׁוֹבֵם שֶׁל צִיפּוּרֵי הַשִּׁיר עִם בּוֹא הָאֲבִיב (מְנַדּוּדֵיהֶן בְּאַפְרִיקָה), מִתְּפַרֶשֶׁת הַמִּלָּה "זְמִיר" בְּמוֹבֵן שִׁירָה וְזִמְרָה.

הָרֵאשׁוֹן שְׁעִמַּד עַל אֲמֻצְעֵי זֶה² הִיא כְּנֵרָאָה דוּד יִלִּין: (גּוֹרְדוֹן לֹא הִכִּיר אֶת מֵאֲמָרוֹ), לְדוּגְמָא:

יְמֵי קָלוֹ מִנֵּי אָרֶג
וְיִכְלוּ בְּאַפְסֵי תְּקוּהָ
זְכֹר כִּי רוּחַ חַיִּי

לֹא תִשׁוּב עֵינֵי לְרֵאוֹת טוֹב (אִיּוֹב ז:ו-ז).

* ד"ר מִנְחָם אֲדֹלָר, הַמַּעֲבָדָה לְבִלְשׁוֹת חִישׁוּבִית, הַמַּחֲלָקָה לְמַדְעֵי הַמַּחֲשֵׁב, אוּנִיבֵרְסִיטַת בַּר-אִילָן. "דִּיקָטָה" – הַמְּרִכֵּז לְנִיתוּחַ טֵקְסְטִים.

¹ C.H. Gordon, *New Directions, Bulletin of the American Society of Papyrologists* 15 (1978), pp 59-66.

² בְּאִסֵּר (H. Basser, "Did RASHI Notice a Janus Parallelism in Ezek 20:37?", *Journal of Hebrew Scriptures* 8, 2008) דָּן בְּשִׂאלָה הָאֵם רַש"י כִּבֵּר עִמַּד עַל כֵּךְ בְּפִירוּשׁוֹ לִיחְזָקָאֵל (כ:לז): "וְהָעֵבֶרֶתִי אֶתְכֶם תַּחַת הַשֶּׁבֶט וְהַבְּאֵתִי אֶתְכֶם בְּמִסְרַת הַבְּרִית", רַש"י: "תַּחַת הַשֶּׁבֶט – שֶׁתִּהְיוּ כְּפוּפִים לִי וְלְמוֹסְרִי, בְּמִסְרַת הַבְּרִית – בְּבִרַת שְׁמִסְרַתִּי אֵלֵיכֶם".

³ ד' יִלִּין, מִשְׁנַה הַהוֹרָאָה בְּתַנ"ךְ, תְּרִבִּיץ ה' (תְּרַצ"ד), עִמ' 1-17.

כי את על סבלו
ואת מטה שכמו

שבט הנגש בו החתת פיוס מדין (יש' ט:ג).
פאול¹⁰ עמד על כך ש"מטה שכמו" מתפרש על-פי המשפט הראשון, העוסק במתן הראש תחת העול, כפועל בינוני – "מוריד שכמו", בחינת "ויט שכמו לסבל" (בר' מט:טו). בעוד שעל-פי המשפט האחרון, העוסק בשבירת מטה/מקל הנוגש, תובן המילה "מטה" כשם עצם נסמך – השבט המכה את שכם יהודה.

התנערי מעפר קומי
שבי ירושלים

התפתחי מוסרי צוארך שביה בת ציון
(יש' נב:ב)

פאול מציע לקרוא את "שבי" על-פי המשפט הראשון, המתאר את קימת ירושלים מעפרה, כציווי משורש יש"ב, ולאור המשפט השלישי, המתאר את שחרורה של ירושלים מעול השבי, כשם העצם שבי.

אם היום תהיה עבד לעם הזה ועבדתם
ועניתם ודברת אליהם דברים טובים
והיו לך עבדים כל הימים (מל"א יב:ז).

פרישו¹¹ מציע, כי לצד מובנו הפשוט של "ועניתם" כמענה דברים – ועניתם, מהדהדת גם משמעות העינוי – ועניתם, לאור המשפט החותם "והיו לך עבדים".

קריאה שכזו מזכירה את דרשת הבריתא (בבלי פסחים קטו ע"ב): "לחם עוני - לחם שעונין עליו דברים הרבה". יהי רצון שנזכה לקיים דברים אלו בליל הסדר הקרוב, בבחינת "הנצנים נראו בארץ - אלו העוסקים בתורה לשמה, עת הזמיר הגיע - אז הוא עת לזמר לבוראם" (זהר לך לך).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

Sh. Paul, "Polysensuous Polyvalency in Poetic Parallelism", in M. Fishbane and E. Tov (eds.), 'Sha'arei Talmon': Studies in the Bible, Qumran, and the Ancient Near East presented to Shemaryahu Talmon, Eisenbrauns, 1992, pp.147-163.

A. Frisch, "An Ambiguity and its Function in the Context", ZAW 103 (1991), pp. 415-418.

פוקס⁷ מצא שתי תקבולות מסוג זה בשיר השירים (ז:ה-ו):

אפך כמגדל הלבנון
צופה פני דמשק
ראשך עליך ככרמל
ודלת ראשך כארגמן

על-פי שני המשפטים הראשונים, המתארים את אפה הגבוה והנאה של האהובה, המדומה להר הלבנון, יתפרש "ראשך עליך ככרמל" כגובה ראשך כהר הכרמל. לעומת זאת, על-פי המשפט האחרון, המציין את צבע שיערה הארגמני של הנערה, יתפרש "ראשך עליך ככרמל" כשיער ראשך ככרמיל⁸ - צמר בצבע ארגמני (crimson).

לכה דודי נצא השדה
נלינה בכפרים

נשפיקה לכרמים (שיה"ש ז:יב).

על-פי המשפט הראשון, שבו הנערה קוראת לאהובה לצאת לשדה, תתפרש המילה "כפרים" כיישוב חקלאי קטן. על-פי המשפט האחרון, העוסק ביציאה אל עולם הצומח המלבב, אל כרמי הגפן, עשויה המילה "כפרים" להתקשר לצמחי הכופר (חינה).

אחת מתקבולות היאנוס היפות מצויה בפרק הראשון של עמוס. הספר פותח כזכור בסדרת נבואות על עמים שונים, המוצגות בתבנית קבועה:

על שלשה פשעי [דמשק/עזה/צר/אדום/
עמון/מואב/יהודה]
ועל ארבעה לא אשיבנו
על (תיאור החטא הספציפי של כל עם)
ושלחת/והצתי אש (תיאור העונש הספציפי
לכל עם).

סרסוק⁹ עמד על כך שהמילה "אשיבנו" מתפרשת באופן שונה לאור השורה הראשונה ולאור השורה השלישית בתבנית. על-פי השורה הראשונה, העוסקת בחטא ופשע, מתפרשת המילה "אשיבנו" במשמעות "שיבה" (אל ה'), משורש ש"ב, בעוד שעל-פי השורה השלישית בתבנית, העוסקת בשילוח אש, היא מתפרשת כ"הנשבה" של רוח להדלקת אש, משורש נש"ב.

נעיר כי לאור הצעתו של סרסוק, הקביעה "ועל ארבעה לא אשיבנו" תובן באופן שונה בהתאם לכל אחת מהקריאות: השבה וסליחה - בפעם הרביעית ה' כבר לא יסלח; הנשבת רוח - בפעם הרביעית ה' לא יעניש עדיין בשרפה, אך מכאן ואילך כן.

M.V. Fox, *The song of Sings and the Ancient Egyptian Love Songs*, University of Wisconsin Press, 1985, p. 60.

8 ראו גם: HALAT II, p. 474.

A.R. Ceresko, "Janus Parallelism in Amos's Oracles Against the Nations", JBL 113 (1994), pp. 485-490.